

2 INFORMOVANOST O MEDIACI POHLEDEM ČESKÉ VEŘEJNOSTI

2.1 Úvod

Přestože je mediace v českém právním řádu zakotvena a institucionálně rozvíjena, dosavadní poznání o tom, jak ji vnímá a chápe široká veřejnost, zůstává omezené. Systematické monitorování informovanosti o mediaci v ČR dosud chybí, což komplikuje nejen odbornou debatu, širší aplikaci mediace, ale i tvorbu efektivních osvětových a vzdělávacích strategií.

Cílem této části výzkumu je proto komplexně zmapovat úroveň informovanosti české veřejnosti o mediaci obecně a následně podrobněji analyzovat postoje veřejnosti k mediaci v trestním řízení. Text se opírá o rozsáhlé dotazníkové šetření realizované na reprezentativním vzorku populace ČR ve věku 15 a více let. Zvláštní pozornost je věnována faktorům, které informovanost ovlivňují (zejména věk, vzdělání či velikost místa bydliště), dále zdrojům informací, osobní zkušenosti s mediací a percepci její vhodnosti pro různé typy sporů. Specifická část práce se soustředí na mediaci v trestním řízení, kde se střetávají prvky restorativního přístupu s tradičními retributivními představami o spravedlnosti. Analýza postojů veřejnosti k jednotlivým trestným činům, přínosům mediace, motivacím k jejímu využití či otázce dobrovolnosti poskytuje vhled do hodnotového nastavení české společnosti ve vztahu k alternativním formám řešení trestních věcí. Získané poznatky tak mohou sloužit nejen jako empirický podklad pro další akademickou diskusi, ale i jako praktický nástroj pro formulaci veřejných politik v oblasti restorativní justice.

2.2 Data a metody

Empirický výzkum informovanosti veřejnosti o mediaci (obecně nebo specificky v trestním řízení) nelze založit na sekundárních datech, neboť žádná instituce těmito daty nedisponuje. V ČR dosud neexistuje systematické monitorování povědomí veřejnosti o alternativních způsobech řešení sporů, včetně mediace v trestním řízení, což znemožňuje využití již existujících datových zdrojů. Proto je nutné sbírat vlastní data, přičemž nejčastěji se pro tyto účely používá technika dotazníkového šetření. V této kapitole je nejprve detailně popsán samotný sběr dat a výsledná podoba dotazníku, poté je rovněž představena struktura výběrového souboru.

2.2.1 Dotazníkové šetření v obecné populaci

Dotazníkové šetření bylo realizováno online formou za pomoci externí agentury STEM/MARK v prosinci 2024, přičemž respektovalo veškeré etické standardy – participace byla anonymní a dobrovolná, respondenti byli předem informováni o účelu výzkumu a způsobu nakládání s daty, s možností kdykoliv šetření ukončit bez udání důvodu a bez jakýchkoliv důsledků. Cílem bylo získat reprezentativní vzorek obecné populace ČR ve věku 15 a více let. Výběr respondentů byl zcela v režii externí agentury, přičemž respektoval pravidla kvótního výběru, který zajišťuje proporcionalní zastoupení klíčových demografických skupin ve výběrovém souboru. Konkrétně byl kladen důraz na dodržení odpovídající struktury respondentů podle pohlaví (muž x žena), věku (věkové kategorie 15–29 let x 30–44 let x 45–59 let x 60 a více let), nejvyššího dosaženého vzdělání (bez maturity x středoškolské x vysokoškolské), velikosti obce místa bydliště (do 999 obyvatel vč. x 1 000 až 4 999 obyvatel x 5 000 až 19 999 obyvatel x 20 000 až 99 999 obyvatel x 100 000 a více obyvatel) a kraje (13 krajů ČR + Hlavní město Praha), přičemž kvóty byly stanoveny na základě aktuálních dat Českého statistického úřadu, aby byla zajištěna maximální shoda s reálným rozložením populace.

Dotazník byl strukturován do tří tematických celků, kdy první z nich vyplňovali všichni respondenti, další dva už pouze ti, kteří věděli, co je mediace. První otázkou tedy bylo, zda se někdy setkali s termínem mediace. Pokud ano, měli vybrat správnou definici z nabídky⁸⁸, která obsahovala jak korektní vymezení mediace, tak i distraktory či nesprávné interpretace. V případě, že tak učinili, následovala ještě otázka, nakolik si byli svou odpovědí jistí (škála od rozhodně ano po rozhodně ne, doplněná možností „tipoval jsem“), která umožnila odlišit znalost od pouhého odhadu. Na základě takto sestavených otázek bylo možné odhalit reálnou míru znalosti termínu mediace v české společnosti a vytvořit vhodnější indikátor informovanosti, než by umožnila pouhá dichotomická otázka na znalost termínu. Pokud respondenti neznali mediaci (nesetkali se s termínem mediace, nedokázali vybrat správnou definici, nebo si nebyli dostatečně jistí svou odpovědí – nevybrali rozhodně ano či spíše ano), absolvovali pouze první část dotazníku doplněnou o sociodemografické charakteristiky respondenta (pohlaví, věk, nejvyšší dosažené vzdělání, čistý měsíční příjem domácnosti, velikost obce místa bydliště, jejich politickou orientaci prostřednictvím volebních preferencí ve volbách do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR v roce 2021 a otázky směřující na jejich náboženské vyznání). Tyto sociodemografické proměnné byly zahrnuty za účelem identifikace případných rozdílů v postojích mezi různými skupinami populace a umožnění segmentační analýzy. První část dotazníku se totiž věnovala postojům k restorativní justici a byla založena na standardizovaném nástroji

⁸⁸ Byly nabídnuty možnosti, jejichž pořadí se zobrazovalo respondentům náhodně: a) způsob mimo-soudního řešení sporů, b) vyjádření názoru na aktuální společenské téma, c) metoda nabídky nového výrobku, d) proces prosazování nových pravidel, e) neslyšel/a jsem / nedokážu si vzpomenout.

používaném v zahraničí⁸⁹, takže ji mohli vyplnit i respondenti neznalí mediace. Výsledky této části již byly publikovány.⁹⁰ K vyplnění druhé a třetí části dotazníku již byla potřebná znalost mediace, neboť jednotlivé otázky se věnovaly nejdříve mediaci obecně (druhá část) a poté i mediaci v trestní justici (třetí část). Přičemž tato struktura umožnila postupné zužování zaměření od obecných principů k specifické aplikaci v trestněprávním kontextu. Konkrétně ve druhé části byly zastoupeny okruhy týkající se povědomí o mediaci (co o mediaci respondenti ví a jaký byl jejich primární zdroj informací), což umožnilo identifikovat hlavní informační kanály, jakou mají zkušenost s mediací a proč ji absolvovali nebo naopak neabsolvovali a v neposlední řadě pak také oblasti sporů, u kterých si respondenti myslí, že by bylo mediaci vhodné využít. Třetí část dotazníku se již plně soustředila na mediaci v trestní justici, proto navazuje na oblasti sporů a řeší detailněji konkrétní trestné činy a jejich vhodnost pro mediaci. Dále se pak zaměřuje na přínos, který mediace z pohledu respondentů má, na faktory, které by motivovaly respondenty k využití mediace a některé další mimo jiné věci procesního charakteru. V komplexní rovině tak dotazníkové šetření přináší názory obecné společnosti na mediaci a její uplatnění nejenom v trestním právu, ale poskytuje také cenná data pro tvorbu informačních kampaní a vzdělávacích programů zaměřených na zvýšení povědomí o mediaci jako efektivním nástroji řešení konfliktů.

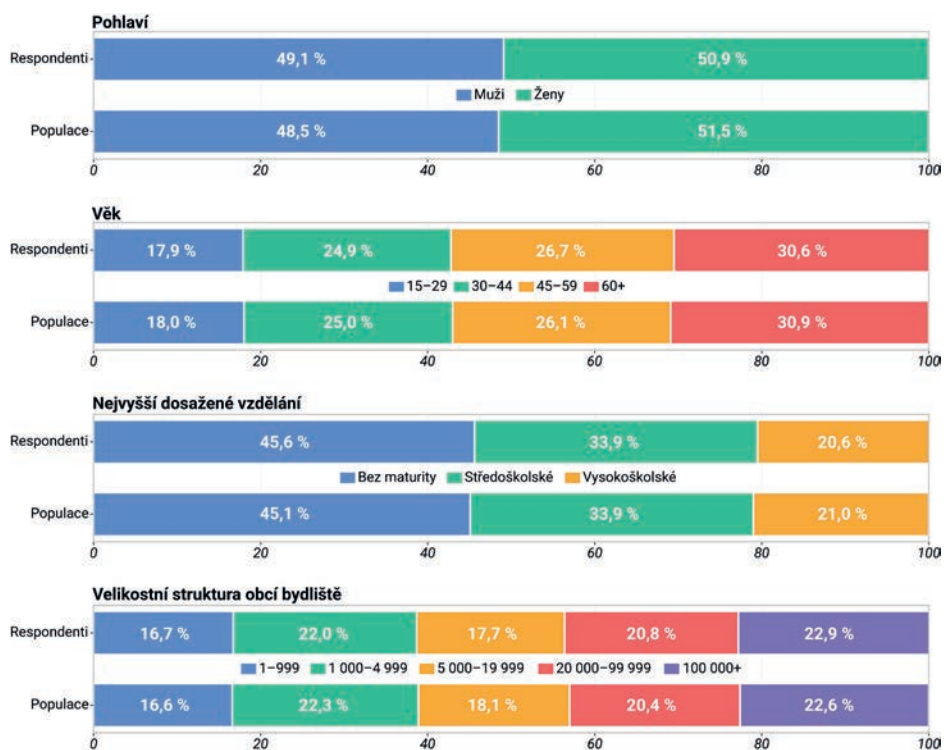
2.2.2 Charakteristika výběrového souboru

V rámci dotazníkového šetření se podařilo sesbírat odpovědi od celkem 3 577 respondentů, z nichž bylo 1 757 mužů (49,1 %) a 1 820 žen (50,9 %). Oproti stanoveným kvótám reprezentujícím strukturu obecné populace je tak ve výběrovém souboru o něco méně žen (v populaci je jejich podíl 51,5 %), nicméně tento rozdíl je zanedbatelný a nemá vliv na reprezentativnost vzorku. Rozdíly ve věkové a vzdělanostní struktuře, jakožto i ve velikostní kategorizaci obcí místa jejich bydliště, jsou opět minimální (obr. 1), což svědčí o úspěšné realizaci kvótního výběru a vysoké míře shody výběrového souboru s cílovou populací. Při srovnání struktury výběrového souboru a populace ČR statistickým testem (chí-kvadrát), vyšla p-hodnota ve všech případech výrazně vyšší než zvolená hladina významnosti 0,05 (nejnižší p-hodnota se objevila pro pohlaví, a to 0,91), což znamená, že lze výběrový soubor považovat za reprezentativní vůči obecné populaci ČR ve věku 15 a více let. Tento závěr opravňuje k zobecnění získaných výsledků na celou cílovou populaci s průměrnou mírou statistické nejistoty.

⁸⁹ OKIMOTO, T. G., WENZEL, M., FEATHER, N. T. Retribution and restoration as general orientations towards justice. *European Journal of Personality*. 2012, č. 3, s. 255–275.

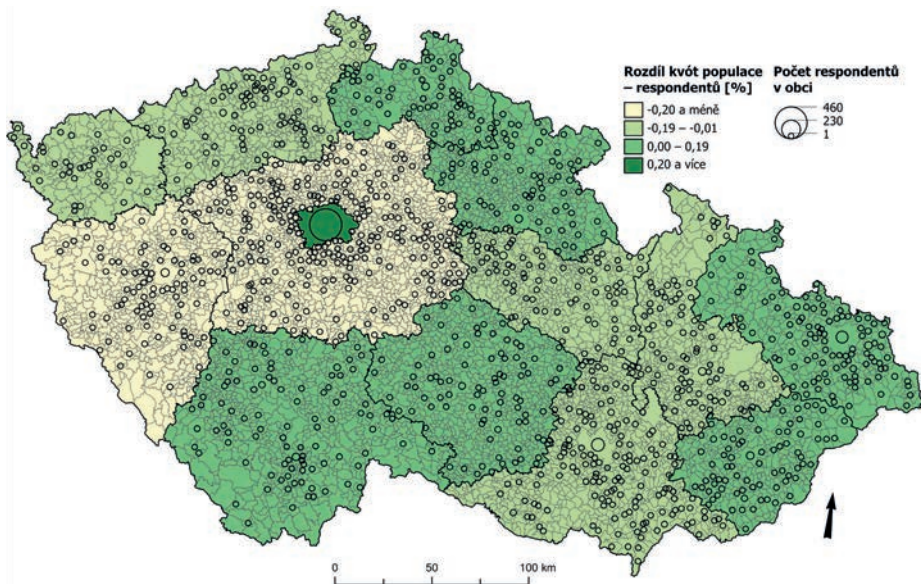
⁹⁰ FIEDOR, D., HOLÁ, L., MASOPUST ŠACHOVÁ, P., KOVAŘÍK, F. Restorative Justice Through the Eyes of the Public Using the Example of the Post-Socialist Czech Republic. *Victims & Offenders*. 2026, s. 1–21.

Obr. 1 Srovnání struktury výběrového souboru a populace ČR dle věku, nejvyššího dosaženého vzdělání a velikostní kategorie obce místa bydliště respondentů (v %)

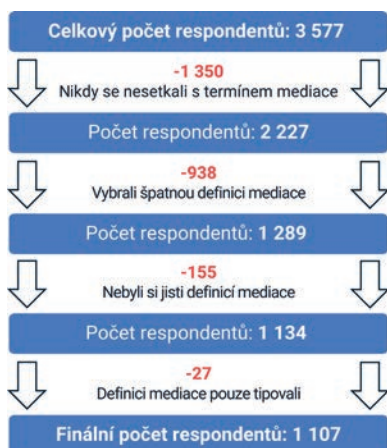
Zdroj: dotazníkové šetření, vlastní zpracování

Prostorové rozmístění respondentů představuje následující mapa (obr. 2), která vizualizuje geografickou distribuci výběrového souboru napříč územím ČR. Z té je patrné, že respondenti pokrývají celý prostor ČR bez známky opomenutí nějakého regionu, přičemž jsou zastoupeny jak centrální oblasti, tak i periferní regiony, což eliminuje riziko geografického zkreslení výsledků. Tím je možné i z tohoto úhlu pohledu považovat dotazníkové šetření za reprezentativní. Není samozřejmě možné, aby byly zastoupeny všechny obce v ČR (jejich počet je od 1. 1. 2016 stabilní a činí 6 254), nicméně z hlediska poměrového zastoupení jednotlivých krajů k žádné výrazné odchylce nedochází. O něco více je zastoupena Praha, a to na úkor respondentů ze Středočeského a Plzeňského kraje, avšak rozdíly jsou v desetinách procentního bodu, což nepředstavuje významnou odchylku a odpovídá běžné variabilitě při kvótním výběru.

Obr. 2 Prostorové rozložení respondentů, kteří se zúčastnili dotazníkového šetření

Zdroj: ARCDATA PRAHA (2023), dotazníkové šetření, vlastní zpracování

Ačkoliv celkový počet respondentů dosáhl hodnoty 3 577, kompletní dotazník vyplnilo již jen 1 107 respondentů. Postupně totiž byli vyřazováni respondenti, kteří se nikdy neseťkali s termínem mediace, zvolili nesprávnou definici, nebo si nebyli svou odpovědí jistí či přímo tipovali, přičemž tato postupná filtrace umožnila kvantifikovat míru skutečné informovanosti o mediaci v české populaci na různých úrovních – od pouhého povědomí o termínu až po ověřenou znalost jeho významu. Vše zobrazuje schéma na obr. 3.

Obr. 3 Postupná filtrace respondentů pro potřeby dotazníkového šetření

Zdroj:
dotazníkové šetření,
vlastní zpracování

2.3 Informovanost o mediaci obecně

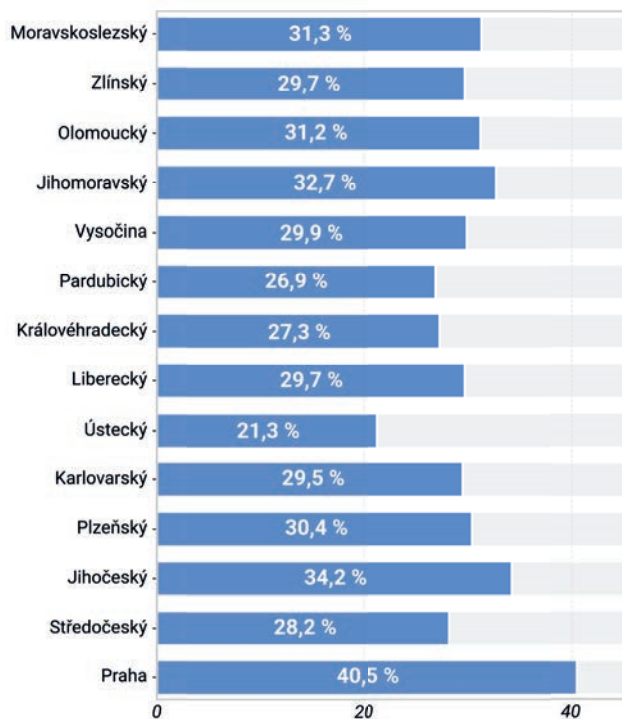
Podkapitola pojednává o informovanosti o mediaci, přičemž ze všeho nejdříve se zaměřuje na faktory, které souvisí s různou mírou povědomí o mediaci. V této části se tak již omezuje na práci s respondenty, kteří ví, co je mediace. Tedy s podouborem 1 107 respondentů, kteří úspěšně prošli filtračními otázkami a prokázali znalost správné definice mediace s dostatečnou mírou jistoty. Čtenáři jsou představeny primární zdroje informací, ze kterých respondenti čerpali, a také jaký druh informací o mediaci zjistili, tedy zda se jedná spíše o obecné povědomí o existenci institutu, znalost konkrétních procedur, nebo detailní porozumění principům a možnostem mediace. Následující část je věnována osobní zkušenosti respondentů s mediací, a to jak v trestní, tak i civilní oblasti. Na závěr podkapitoly se respondenti vyjadřují, které oblasti sporů jsou podle jejich mínění pro mediaci vhodné, což umožňuje identifikovat percepce aplikovatelnosti mediace v různých typech konfliktů.

2.3.1 Povědomí o mediaci

Povědomí o mediaci má podle výsledků dotazníkového šetření 30,9 % lidí ve věku 15 a více let, což představuje relativně nízkou úroveň informovanosti a naznačuje značný prostor pro osvětové a vzdělávací aktivity v této oblasti. Jednoznačně však platí, že ne všechny skupiny obyvatelstva vymezené sociodemografickými charakteristikami jsou na tom stejně. Nepatrně více znají mediaci ženy (32,4 %) oproti mužům (29,4 %). Mnohem větší rozdíly pak lze pozorovat u věkových, a především vzdělanostních, skupin, kde se projevují výrazné disparity v úrovni informovanosti. Ve věku 15–29 let zná mediaci pouze 19,7 % respondentů, což může být překvapivé vzhledem k předpokládanému vyššímu přístupu mladé generace k informacím, avšak lze to vysvětlit omezenou životní zkušeností s konflikty a nižší expozicí situacím, kde by mediace přicházela v úvahu. Největší znalosti dosahují lidé ve věku 30–44 let (38,1 %), poté již podíly opět klesají – ve věku 45–59 let je to 32,3 %, v nejstarší věkové skupině 60 a více let je to 30,5 %. Rozdíly dle nejvyššího dosaženého vzdělání jsou však mnohem směrodatnější a jednoznačně se potvrzuje, že s rostoucím vzděláním roste také podíl těch, kteří znají mediaci. Zatímco u respondentů bez maturitního vzdělání zná mediaci pouze 16,2 % z nich, u respondentů s úplným středoškolským vzděláním je to již 34,9 % a u vysokoškolsky vzdělaných pak 57,1 %, tedy výrazná většina, což představuje téměř čtyřnásobný rozdíl oproti nejméně vzdělaným respondentům a potvrzuje klíčovou roli vzdělání jako prediktoru informovanosti o mediaci. Do jisté míry se také potvrzuje trend s populační velikostí místa bydliště, kdy s populační velikostí obce místa bydliště stoupá také podíl těch, kteří znají mediaci, což může souviset s vyšší dostupností mediačních služeb, větší hustotou právních a poradenských institucí a obecně vyšší mírou informační propojenosti ve větších sídlech. U nejmenších obcí do tisíce obyvatel je

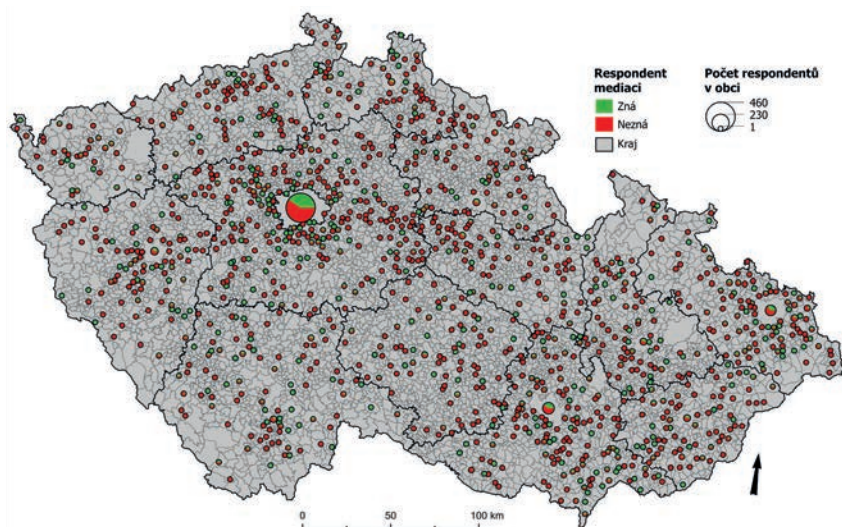
to 25,0 %, u respondentů z největších obcí (se 100 a více tisíci obyvatel) je to již 39,9 %. V rámci prostorového srovnání na úrovni krajů (obr. 4) samozřejmě existují značné rozdíly především mezi Prahou a jednotlivými kraji, kdy povědomí o mediaci je v Praze na mnohem vyšší úrovni (40,5 % ví, co je mediace). Naproti tomu v Ústeckém kraji je to o více než 19 procentních bodů méně.

Obr. 4 Podíl respondentů, kteří znají mediaci, podle jednotlivých krajů ČR a Prahy (v %)

Zdroj: dotazníkové šetření, vlastní zpracování

Na úrovni jednotlivých obcí je hodnocení obtížnější, protože je samozřejmě, že u většiny je počet respondentů příliš nízký, zpravidla pak vzorek tvoří jen jeden respondent. Přesto, s ohledem na reprezentativnost šetření, by se při pohledu na mapu (obr. 5) neměly nikde tvořit shluky těch, kteří mediaci znají, či naopak neznají. Pokud by tomu tak bylo, mohlo by to napovídat, že z nějakých důvodů i konkrétní poloha obce je důležitým faktorem znalosti mediace. U populačně větších měst (Praha, Brno, Ostrava, Plzeň) je již počet respondentů větší a ve všech čtyřech případech je podíl respondentů, kteří znají mediaci, velmi podobný, což naznačuje, že ve velkých městech existuje relativně homogenní úroveň informovanosti o mediaci.

Obr. 5 Prostorové rozložení respondentů podle znalosti mediace

Zdroj: ARCDATA PRAHA (2023), dotazníkové šetření, vlastní zpracování

Z hlediska druhu informací, které se respondenti o mediaci dozvěděli, dominují jednoznačně její cíle (obr. 6). Tuto možnost zvolilo celkem 59,1 % respondentů, což je jediný druh informací, který zvolila více než polovina všech respondentů, kteří mají povědomí o mediaci. Zhruba třetina respondentů pak ještě označila, že zná průběh mediace (33,6 %) a její výhody a nevýhody (32,6 %), přičemž tyto informace již vyžadují hlubší porozumění problematice a pravděpodobně i aktivnější vyhledávání informací nebo přímý kontakt s mediací. O něco méně (27,6 %) respondentů pak zná konkrétní případy mediace. Ostatní možnosti jsou již z hlediska frekvence zanedbatelné, neboť nedosahují ani deseti procent. Na druhou stranu 17,3 % respondentů odpovědělo, že nezná nic z uvedeného. Pro možnosti šíření povědomí o mediaci je důležité nejenom vědět, jaké druhy informací společnost o mediaci má, ale rovněž znát primární zdroj těchto informací. S ohledem na označení jednoho primárního zdroje informací je možné se podívat na strukturu zdrojů celkově (v obr. 6 kategorie „Celkem“) a toto srovnat s konkrétními zdroji, což umožňuje identifikovat, které informační kanály jsou spojeny, s jakými typy znalostí o mediaci. Právě zdroj může významně ovlivňovat, jaké informace o mediaci každý z nás dostane. Mezi nejčastější primární zdroj informací patří obecně internet (24,3 %) a jiná média (21,1 %), což odráží dominantní roli masových a digitálních médií v současné informační společnosti. Důležité je také poznamenat, že v mnoha případech si respondenti nemohli vzpomenout (24,6 %). U varianty „jinak“ se objevovalo nejvíce během studia (5,2 %), pracovně (3,6 %), osobní zkušenost (2,4 %) a z literatury (0,4 %), přičemž tyto zdroje, ačkoliv méně časté, mohou poskytovat hlubší a strukturovanější znalosti než běžná média. U nejčastěji označovaného druhu informací (cíle mediace) dominoval internet a jiná média (např.